

Doprinos Luke Vukojevića terminologiji i jezičnomu savjetništvu

Piše: dr. sc. Milica MIHALJEVIĆ

Donosimo izlaganje Milice Mihaljević na XV. Neretvanskom književnom, znanstvenom i kulturnom susretu (održanu u Stonu, Neumu, Metkoviću, Opuzenu, Pločama, Ljubuškom i Čapljini od 10. do 12. listopada 2019.) o jednom od četiri jezikoslovca kojima je Susret bio posvećen – Luki Vukojeviću

Ovogodišnji je XV. Neretvanski književni, znanstveni i kulturni susret, među čijim je suorganizatorima i Podružnica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Metkoviću, posvećen četvorici jezikoslovaca od kojih su čak dvojica većinu svojega radnog vijeka proveli u današnjemu Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje, koji je započeo s radom kao Odjel za jezik IAZU, pa bio Zavod za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku, pa Zavod za jezik Instituta za filologiju. Imena su se mijenjala u skladu s političkim prilikama, ali je ljubav prema hrvatskome jeziku bila stalnica i pokretačka snaga znanstvenika Instituta. Ta su dvojica jezikoslovaca bili Slavko Pavešić i Luka Vukojević. Kad sam 1987. godine došla u tadašnji Zavod za jezik, slušala sam od starijih kolega o Slavku Pavešiću, autoru tzv. sive ili institutske gramatike i *Jezičnoga savjetnika s gramatikom* te potpisniku *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog jezika*. O njegovu radu iz prve ruke govori generacija današnjih umirovljenika Instituta, u prvome redu Marija Znika i Mijo Lončarić.

Luka Vukojević u Institut je došao 1991., a ja sam s njim radila i tijesno surađivala od njegova prvoga do posljednjega dana u Institutu. Stoga ću o Luki Vukojeviću govoriti kao o znanstveniku, ali i kolegi i prijatelju. Bila sam voditeljica Odjela za hrvatski standardni jezik u kojemu je Luka radio do svojega preranog odlaska u mirovinu i smrti, ali i Lukina kolegica, i uz Lanu Hudeček najbliža suradnica koja je s njime radila na svim projektima, suautorica dviju knjiga jezičnih savjeta te suautorica dvaju članaka (spomenut ću samo jedan koji je povezan s ovom temom *Aktualnost hrvatskih jezičnih savjetnika i ostalih normativnih priručnika 20. stoljeća*) i nekoliko referata na znanstvenim skupovima. Luka je u Institut došao pred rat, u vrijeme kad su mnogi odlazili iz Hrvatske, a on se vratio iz Francuske u Hrvatsku. Bio je visok, crn, mršav, elegantan s francuskom bradicom i pomalo tužnim izrazom lica. Imao je specifičan smisao za humor, pomalo crn, kao i sve kod Luke. Iako nismo odmah sjedili u istoj sobi, brzo smo se zajednički preselili u podrum na Strossmayerovu trgu kako bismo bili zajedno. Tako se oblikovala nerazdvojna institutska trojka – Luka, Lana Hudeček i ja. Imala je ta trojka u nekim razdobljima i četvrtoga člana: prvo Vanju Švačko, a onda Domagoja Vidovića, koji je odmah s Lukom na-

šao zajednički jezik jer ih je dijelio isti kraj iz kojega su potekli. Zajednički smo pili mi kavu, a Luka čaj od metvice, slavili rodendane (sva četiri padaju unutar dvadesetak dana) i komentirali svakodnevne institutske, stručne, političke i druge događaje. Kad smo se sa Strossmayerova trga preselili u nove prostore u Ulici Republike Austrije, jedino što smo zahtijevali bilo je da ostanemo zajedno. Kad se nije mogla pronaći odgovarajuća soba, srušio se zid kako se ne bismo razdvajali. Nakon Lukine smrti zid je ponovno podignut.

Ali krenimo redom. Luka Vukojević rođen je 7. prosinca 1955. u Šipovači kraj Ljubuškoga. U Ljubuškom je završio gimnaziju, a 1974. upisao je studij jugoslavistike i filozofije na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Iste sam godine i ja upisala studij, ali smo bili na različitim grupama, pa se tada još nismo upoznali. Prvo mu je radno mjesto bilo Škola za strance jezike Varšavska, današnja Sova, u kojoj je predavao hrvatski za strance. To je bilo i moje prvo radno mjesto, ali smo se promašili za koji mjesec i ni tada se još nismo upoznali. Nakon rada u Varšavskoj i odsluženje vojske Luka se zaposlio na Pedagoškome fakultetu u Osijeku kao asistent na kolegiju *Metodika nastave hrvatskoga književnog jezika*. Godine 1985. magistrirao je s temom *Lingvometodički pristup nezavisnosloženoj rečenici*. Iz Osijeka je otišao u francuski Toulouse, u kojemu je radio kao lektor od 1987. do 1991., kad se tijekom rata vratio u Hrvatsku i počeo raditi u Institutu. Godine 2005. doktorirao temom *Izražavanje posljednjih odnosa u hrvatskome standardnom jeziku*. Doktorat je objavljen i kao knjiga. Lukin rad u Institutu odvijao se na nekoliko kolosijeka: normativistika, standardologija, sintaksa, jezično savjetništvo, terminologija... Ipak, on će u prvome redu ostati zapamćen kao autor i urednik velikoga *Hrvatskog jezičnog savjetnika*. Osim rada na jezičnome savjetništvu Luka će ostati zapamćen i kao sintaktičar. Intenzivno se bavio i lekturom i zaista je kao vrstan lektor Lanu i mene naučio lektorirati. Mi smo govorile da je on imao u Institutu svoju malu neformalnu lektorsku školu i od njega smo upijale lektorska znanja. Često smo znali reći da je on jedini pravi govornik hrvatskoga standardnog jezika. Rodeni štokavac, ali bez ikakva

XV. NERETVANSKI KNJIŽEVNI, ZNANSTVENI I KULTURNI SUSRET

dijalektnoga prizvuka u govoru. Ja sam s Lukom radila na dvama temeljnim poslovima: na jezičnim savjetima i na prevodnju norma za Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo (danas Državni zavod za norme). Stoga su to dvije teme koje se nalaze u središtu ovoga izlaganja.

Savjetodavni rad

Kad je počeo naš prvi zajednički veliki posao – rad na *Hrvatskome jezičnom savjetniku* u kojemu smo nas Luka, Lana i ja bili izvršni urednici, Luka se svojim znanjem, idejama i zainteresiranošću nametnuo kao neformalni vođa posla. Bio je on i autor *Savjetnika* s najvećim brojem autorskih araka, pa se veliki plavi *Savjetnik* koji ima 80 000 natuknica s pravom može smatrati Lukinim životnim djelom. Prva je ideja i poticaj za rad na tome savjetniku bila da se posuvremeni tzv. Pavešićev savjetnik. Krenulo se u ispisivanje jezičnih savjeta iz objavljenih savjetnika, ali i savjeta koji su se u to vrijeme često objavljivali u dnevnome tisku. Ispisivali su se listići i prikupljena je velika građa te je izrađena nova koncepcija, a Pavešićev je savjetnik bio samo jedan od izvora. *Savjetnik* ima trodijelnu strukturu. Opširni se uvodni dio dijeli na dva dijela naslovljena *Kako se služiti Savjetnikom*, koji potpisuju Luka Vukojević i Lana Hudeček, i *Objašnjenja nekih općenitijih postupaka u Savjetniku*. Na stotinjak stranica Luka daje iscrpne upute i objašnjenja svih dvojba i razloga za usvajanje nekoga rješenja. U drugome dijelu *Savjetnika* analiziraju se problemi po jezičnim razinama. Tu je Luka autor poglavlja o sintaksi. Nakon toga slijedi savjetnički rječnik. Luka je obradio slova I, J, K, O, S (dio) i T. Pri obradi *Savjetnika* Luka je bio i glavni akcentolog, koji je uspostavio naglasni sustav dosljedno proveden u cijelome *Savjetniku*, a svi mi koji nismo štokavci, stalno smo pri obradi tražili njegovu pomoć. Pri radu na *Savjetniku* razvila se ideja da savjetnik nije u prvome redu djelo koje se bavi zamjenom tudica (ili srbizama što je u to vrijeme bilo posebno aktualno) nego govori o jeziku na svim jezičnim razinama od pravopisne i naglasne do sintaktičke. Hrvatski se jezik ne promatra u odnosu na druge jezike (pa ni na srpski) nego kao zaseban i neovisan sustav. Tako na primjer pod natuknicom *obzir* (a to je Lukino slovo *o*) možemo naći ove savjete *bez obzira što > bez obzira na to što, obzirom na > s obzirom na, s obzirom da > s obzirom na to da*, a u uzročnome značenju *budući da, jer, kako*.

Rad na *Hrvatskome jezičnom savjetniku*, međutim, nije bio kraj Lukina rada na jezičnome savjetništvu. Godinu dana prije Lukine smrti, 2010. godine, objavljena je knjiga pod naslovom *Jezični savjeti*, koju smo napisali Lana Hudeček, Luka Vukojević i ja. To je jezični savjetnik posve drukčije koncepcije. Nastao je na temelju upita korisnika. Tada su se savjeti davali u pisanu obliku e-poštom ili običnom poštom. Danas Institut daje savjete i telefonom, na Facebooku i preko savjetničke aplikacije. Savjeti su u knjizi podijeljeni na ove veće cjeline: *Složeniji savjeti*, *Forenzička lingvistika* i *Jednostavniji savjeti*. Navest ću samo nekoliko primjera: *glagoljski, glagoljički, glagoljični; izvoditelj ili izvođač, komisioni ili komisijski, dopuna imenici korištenje, korištenje godišnjega odmora ili korištenje godišnjim odmorom, kožnat ili kožni, lista ili popis, medeni ili medni, mobbing, mobing ili zlostavljanje na poslu, trodimenzionalni ili trodimenzijski, žena:*

ravnatelj ili ravnateljica, što treba pisati na posjetnicama ženskih osoba itd. Posebno je zanimljivo poglavlje *Forenzička lingvistika*. U tome se poglavlju nalaze savjeti davani za potrebe sudske prakse, trebalo je npr. provjeriti je li tekst napisan za potrebe suda napisan na hrvatskome jeziku, je li određeno ime tvrtke u skladu sa zakonskim propisima prema kojima ime tvrtke mora biti ili hrvatsko ili latinskoga ili grčkoga podrijetla, analizirali su se rezultati ispita iz hrvatskoga jezika, pa čak i odgovor na pitanje na kvizu. Savjeti su različite dužine i složenosti. Tu se nalaze i savjeti koji su danas gotovo nepotrebni jer je ono što se savjetuje široko prihvaćeno, npr. kako se piše *crkva svetoga Ivana*, kako se piše *faks*, je li pravilno *kabeli* ili *kablovi*, je li bolje *mjere zaštite okoliša* ili *zaštitne mjere okoliša* itd. Već 2011. objavljeno je i drugo izdanje te knjige.

Terminološki rad

Luka je ostavio neizbrisiv trag i na razvoj hrvatskoga nazivlja, u prvome redu hrvatskoga terminološkoga nazivlja. Zajedno smo radili na prevodenju višejezičnih međunarodnih norma za Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo (danas Hrvatski zavod za norme). Posebno mi se usjekao u sjećanje rad na normama niza ISO 9000 i 9001. To su bile norme za *kakvoću* (to je bio Lukin prijevod), ali su danas te norme nažalost preimenovane u norme za *kvalitetu*. ISO (Međunarodna organizacija za normizaciju) izdala je četiri norme koje se odnose na sustav upravljanja kvalitetom. To su ISO 9000 *Sustavi upravljanja kvalitetom - Temeljna načela i terminološki rječnik*, ISO 9001 *Sustavi upravljanja kvalitetom - Zahtjevi*, ISO 9004 *Upravljanje u svrhu trajne uspješnosti organizacije - Pristup upravljanju kvalitetom* i ISO 19011 *Smjernice za provođenje audita sustava upravljanja*. Te se norme često susreću u reklamama. Sustavno istraživanje hrvatskoga terminološkog nazivlja započelo je prijevodom međunarodnih norma ISO/R 1087 : 1969 *Vocabulary of terminology* i ISO 704 : 1987 *Terminology work - Principles and methods*, koje smo s engleskoga i francuskoga na hrvatski jezik preveli Luka i ja. Prijevodi norma objavljeni su pod naslovima HRN ISO 1087: 1996 hr, en, fr *Nazivlje - Rječnik*. Zagreb: Državni zavod za normizaciju i HRN ISO 704: 1996 hr, en, fr *Načela i postupci stvaranja nazivlja*. Zagreb: Državni zavod za normizaciju. Te su norme tada prihvaćene kao hrvatske norme (danas su zamijenjene novijim izdanjima). U normi 1087 daje se sustavan popis terminološkoga nazivlja s odgovarajućim definicijama i istovrijednicama na engleskome, francuskome i hrvatskome jeziku. Navodim samo jedan primjer: **3.4.5. složeni naziv** naziv (3.4.3) koji sadržava dva ili više korijena *Napomena*: Primjeri su složeni naziva: *knjigovodstvo* i *programska podrška*. Iz primjera je vidljivo da tu nije bila riječ samo o prijevodu nego i o prilagodbi, tj. nalaženju odgovarajućih primjera za hrvatski jezik. Rječnik nije abecedni, nego sustavni, ali su svi nazivi obrojčeni, a na kraju se donosi abecedni popis upotrijebljenih naziva s odgovarajućim brojevima, što olakšava služenje rječnikom. Luka je s Lanom Hudeček preveo i dokument: *Smjernice za terminološke politike. Oblikovanje i provedba terminološke politike u jezičnim zajednicama*. Neke je nazive Luka sam tvorio, ili je postojeći naziv uveo u normu i tako ga afir-

mirao. U to vrijeme nije postojao hrvatski naziv za *blend* pa je Luka smislio naziv *križalica* (danas je u jezikoslovlju uobičajen naziv *stopljenica* iako se naziv *križalica* nalazi i u novijemu izdanju hrvatske norme). Smislio je i naziv *ponazivljenje* te afirmirao naziv *surječje* (kontekst).

Luka Vukojević je 2008. i 2009. bio član terminološkoga projekta *Struna - projekt koordinacije*, koji sam ja vodila i recenzent priručnika *Hrvatski terminološki priručnik*, koji smo napisale Lana i ja u sklopu toga projekta. Danas kad u Institutu vodim terminološki projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje - Jena*, koji financira Hrvatska zaklada za znanost, terminološke norme koje smo Luka i ja preveli i dalje su jedan od vrijednih izvora, a silno mi je žao što više nema Luke jer bi on sigurno bio vrijedan i pouzdan suradnik na tome projektu. *Jena* je povezana i s međunarodnim projektom izgradnje slavističkoga terminološkoga nazivlja koji se odvija u sklopu rada Terminološkoga odbora Međunarodnoga slavističkog komiteta i u radu kojega ponovno posežemo za Lukinim prijevodima norma. I na kraju reći ću samo još ovo: Luka je prijatelj kojega se u Institutu, a posebno u našoj sobi, rado prisjećamo, čovjek koji je velikim plavim savjetnikom, ali i terminološkim rješenjima ostavio neizbrisiv trag u hrvatskome jezikoslovlju.

Milica MIHALJEVIĆ